

DESTINUL ÎNTRE IMAGINEA MITICĂ ȘI REPREZENTAREA ȘTIINȚIFICĂ DIN PUNCTUL DE VEDERE AL PSIHOLOGIEI

Mihai Cătălin NEAGOE¹

mihaineagoe2003@gmail.com

ABSTRACT. In the pattern of scientific psychology, the main goal of this paper is to delimit an intermediate scheme, placed between the mythical form of the destiny and the philosophical over-scheme. This intermediate scheme is a definite part of the objective structure, de facto, of the individual and of the (possible collective) individualities, in the given world. Instead of a „written” mythical *fate*, the *destination* is being set up.

KEYWORDS: destiny, fate, repetition compulsion, destiny compulsion, script, cognitive schema, social facts, life facts *transactional analysis*.

Introducere

„Credința în ursitoare, în nemărginita lor putere de a croi după voință soarta fiecărui om, și nestrămutabila lor hotărâre [...] e foarte răspândită și veche”². La miezul nopții, la capul pruncului nou născut, ursitoarele îi hotărăsc soarta. Nimic nu se mai poate schimba. Doar dacă cineva auzindu-le ursita, s-ar ruga de ele și le-ar îndupleca înainte ca acestea să o scrie în *Cartea Sorții*.

Mai aproape de zilele noastre, Sigmund Freud descrie *compulsia la repetiție și compulsia destinului* [*Dincolo de principiul plăcerii*, 1920] prin care subiectul repetă aceleași experiențe nu neapărat benefice. Cel care a dezvoltat aceste idei și le-a aplicat la întregul curs al vieții a fost Eric Berne. Ele s-au concretizat în *Analiza Tranzacțională* în care *Scenariul de viață* este un concept central.

---

¹ Psihoterapeut, terapie cognitiv-comportamentală; comunicare prezentată de autor la Sesiunea Anuală de Comunicări a CRIFST, oct. 2012, Divizia de Logică, Metodologie și Filosofia Științei.

² S. F. Marian, *Mitologie românească*, Editura Paideia, 2000, p. 58.

Este, de fapt, *Cartea Sorții* scrisă în primii ani de viață ai copilului. Rămâne de văzut, din punctul de vedere al științei, dacă această carte poate fi rescrisă.

Schema mitică suferă, sub incidența filosofiei eline, o transformare care în modernitatea contemporană – și nu în post-modernitate – e cenzurată conotațional prin investigația științifică ale cărei rezultate reclădite filosofic învăluie schema inițială (forma mitică) printr-o supraschemă: aceea a libertății și a condiționării.

Reușită și autorealizare

Există numeroase studii privind rezultatele obținute în tratarea unor probleme/tulburări psihologice de către diverse școli de terapie. O parte dintre aceste studii vizează și efectele pe termen lung ale terapiei aplicate. Rezultatele țin de starea de normalitate, respectiv de gradul de organizare/dezorganizare al individului. Acesta este raportat la un referențial. Fiecare societate și cultură oferă acest referențial prin normele pe care le invocă și le promovează.

În plus, societatea pune la dispoziția individului modelele expresive instituționalizate [John Roberts] prin care se gestionează simbolic relațiile cu sfera socială, naturală sau supranaturală. Eșecul modelelor expresive, instituționalizate, duce la activarea modelelor de inconduită [Ralph Linton], prin care subiectul transgresează regulile sociale într-o manieră prescrisă, fie anostă, fie prestigioasă.³ Referențialul este extins și la anormalitate, înțelesă ca îndepărtare de la normă, atât în sens pozitiv cât și negativ. Dacă sensul pozitiv se referă la capacitățile persoanei legate de performanță, la nonconformismul aducător de schimbare și progres, zona negativă face referire la „deficit funcțional și de performanță, dizarmonie, destructurare”⁴ a persoanei. În cadrul științelor medicale, maladiile sunt clasificate prin sisteme taxinomice bazate pe descrierea exactă a simptomelor și pe criterii operaționale pe care individul trebuie să le îndeplinească pentru a se încadra în „prototipul clinic”.

Scopul psihoterapiei este de a scoate subiectul din categoria nosografică (descrierea științifică a bolilor) în care a fost încadrat și de a-l aduce spre normalitate.

În acest sens, din perspectivă socială, se poate spune dacă acesta a reușit și în ce măsură, să depășească „obstacolul”, singur, sau prin sprijin (specializat).

³ M. Georgescu, *Introducere în consilierea psihologică*, București, Editura Fundației România de Măine, 2004, p. 14.

⁴ F. Tudose, *Orizonturile psihologiei medicale*, București, Editura Infomedica, 2003, p. 43.

Se poate generaliza ideea reușitei unei persoane în acțiunile sale ghidate de un scop pe termen lung?

Un pionier în studierea motivelor pe termen lung a fost David McClelland. El a imaginat și a efectuat experimente legate de „*nevoia de autorealizare*”. Ca „referențial” a utilizat „*stările de fapt imaginate*”, acestea fiind asimilate cu obiective pe termen lung ale subiecților pe care a realizat experimentul. A urmărit măsura în care aceste obiective au fost atinse în timp. Practic, McClelland a măsurat nevoia de autorealizare la grupuri de studenți și a observat poziția profesională a acestora după un timp de 10–14 ani. A găsit o corelație între scorul ridicat al „*nevoii de autorealizare*” și pozițiile profesionale ocupate de foștii studenți.

O primă *concluzie* a lui McClelland: „*diferența în nevoia de autorealizare se ivește înainte de alegerea profesiei și poate contribui la acea alegere*” (David McClelland despre motivația autorealizării).⁵

Perspectiva mitică asupra destinului

Raportul între om și legile implacabile ale firii, care nu se pot ocoli⁶, a dus la conceptul mitic al destinului atotputernic, căruia i se supune orice existență și de la care nu se pot abate nici zeii creatori [...].⁷ Acest concept mitic îl regăsim în miturile omenirii, îmbrăcând diverse forme, uneori asemănătoare.

În mitologia nordică, *Destinul* ia forma *Nornelor* – cele trei surori care păzesc izvorul Urd de la rădăcina arborelui lumii, Yggdrasil.

„Despre ele nu se știi prea multe, sau nimeni nu îndrăznește să spună prea multe, căci numele lor este numele Destinului... [...] Chipurile lor sunt ascunse vederii de văluri cenușii și nimeni nu poate spune dacă sunt frumoase ori urâte, tinere sau bătrâne. Întâi îngrijesc copacul, apoi, încep să toarcă. De firul pe care îl torc atarnă viața tuturor viețuitoarelor și soarta universului. Sora mai vârstnică, *Urd*, toarce, iar mijlocia, *Verdandi*, răsuțește firul. De dispoziția ei depinde grosimea firului: uneori e neted și egal, alteori plin de noduri. *Skuld*, sora cea mai mică, îl taie când crede ea și neștiute sunt socotelile pe care le face, în vreme ce măsoară firul. De îndată ce *Nornele* au venit, în *Asgard* a apărut timpul, zeii au început să aibă vârstă, iar faptele au început să se înșiruiască una după alta *Nimeni*

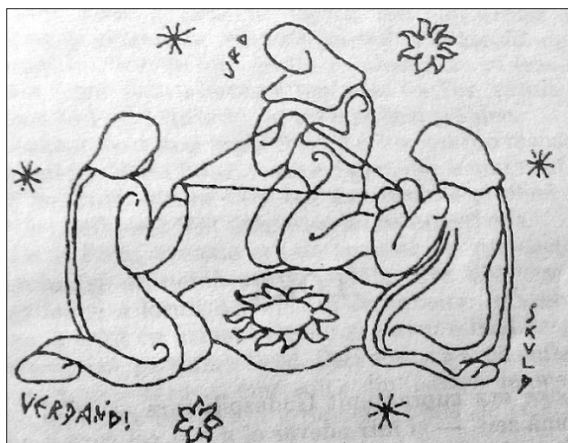
⁵ D. Mook, *Experimente celebre în psihologie*, Editura Trei, 2009, p. 132.

⁶ Este reală imposibilitatea acestei ocoliri? Această *întrebare veche*, primordială, a motivat studiul cuprins în acest articol.

⁷ V. Kernbach, *Miturile esențiale*, Editura Lucman, p. 275.

nu le poate opri lucrarea, căci timpul, o dată ce a început, nu mai poate fi oprit, nici întors înapoi.”⁸

Constantin Mara: *Nornele*⁹

În mitologia greacă, soarta oamenilor este hotărâtă de neînduplecatele zeițe ale destinului, numite *Moire*. Ele locuiesc în Olimp. „Chiar soarta lui Zeus stă în mâinile acestor zeițe. Și muritorii și zeii sunt sub stăpânirea ursitei. Nimeni nu scapă vrerii ei, care e neîndurătoare. Nu există putere care să schimbe ceva din ceea ce ursita a hărăzit dinainte zeilor și muritorilor. [...] Moira *Clotho* toarce firul fiecărui muritor, firul vieții, sorocindu-i cât va trăi. Când se rupe firul, se curmă și viața. Moira *Lahesis*, trage cu ochii închiși, sorții omului. Nimeni nu poate să schimbe soarta hotărâtă de Moire, pentru că *Astropos*, cea de-a treia dintre ele, înscrie pe un sul lung ceea ce suratele ei au sortit fiecăruia, iar ceea ce a fost o dată înscris nu mai poate fi ocolit.”¹⁰

La români, conform unor credințe mitologice, ordinea cosmică și umană este supravegheată de Soartă. Ea are capacitatea de a interveni direct sau indirect în rosturile acestui echilibru, prin interpretii și acoliții ei divini. În mitologia română Soarta este multiplicată prin pseudodivinități subordonate ei. Dintre acestea fac parte Ursitoarele, nume de origine latină (*ordior = a urzi, a determina*). Ursele la români nu aveau nume individuale precise ca la greci (*Clotho, Lachesis, Atropos*)

⁸ E. M. Morogan, *Mitologie nordică – Mituri și legende*, București, Editura Enciclopedică, 1990, p. 30.

⁹ Preluat din E. M. Morogan, *op. cit.*, p. 31.

¹⁰ N. A. Khun, *Legende și miturile Greciei antice*, București, Editura LIDER, p. 17.

sau romani (*Nona, Decuma, Morta*), ci nume *tabuistice* deoarece nu trebuiau să fie numite cu numele lor sfânt. *Ursele* trasează, în linii mari, momentele biografice ale vieții noilor născuți, *fabulația* destinului lor individual. Ele nu se amestecă în *anectodica* vieții celui urșit.¹¹

Poate fi schimbat destinul? – Perspectiva mitică

Perspectiva mitică asupra destinului nu oferă posibilitatea schimbării a ceea ce a fost hotărât. „Nimic nu se mai poate schimba. Doar dacă cineva auzindu-le ursita, s-ar ruga de ele și le-ar îndupleca înainte ca acestea să o scrie în *Cartea Sorții*.”¹²

În folclorul medical sunt descrise unele practici și descântece contra urselor. Acestea însă fac referire numai la anectodica ursirii și nu la întreaga ursită.¹³ Altfel spus, „destinul individual, deși urșit de la naștere, poate fi înrâurit subiectiv prin anumite practici magice, care îl nuanțează fără să-l modifice structural.”¹⁴

Perspectiva psihologică asupra destinului

Încă de la constituirea ei ca știință de sine stătătoare (1879), psihologia va utiliza metoda experimentală. Se încearcă descrierea și interpretarea fenomenelor psihice, deslușirea cauzelor acestora. Destinul își găsește loc în cercetarea psihologică prin C. Rădulescu Motru în lucrarea *Timp și Destin* [1939] – demers ambițios într-o lume dominată de cauzalitatea mecanicistă. Rădulescu Motru identifică *unitatea elementară* a vieții sufletești în *faptul de viață* în același mod în care Emile Durkheim identifică *faptul social* ca unitate elementară de analiză a sociologiei. Dar nu orice fapt de viață, ci „Acele stabile constituie complexe, sau corelații, care asigură continuitatea conștiinței și a activității sufletești. Ele pot fi considerate [...] substanța vieții sufletești așa cum atomii constituiesc substanța faptelor materiale.”¹⁵ Rădulescu Motru intuiește complexitatea vieții sufletești: „Fiecare fapt sufletesc formează cu contingențele sale un tot inseparabil. Acest tot își are legea sa, adică legea care se potrivește numai lui și nu altuia.”¹⁶ Astfel, destinul „este legat de o lege indivi-

¹¹ R. Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, p. 165.

¹² S. F. Marian, *Mitologie românească*, Editura Paideia, 2000, p. 58.

¹³ R. Vulcănescu, *Mitologie română*, p. 162

¹⁴ V. Kernbach, *Miturile esențiale*, Editura Lucman, p. 276

¹⁵ C. R. Rădulescu – Motru, *Timp și Destin*, București, Fundația Pentru Literatură și Artă «Regele Carol II», 1940.

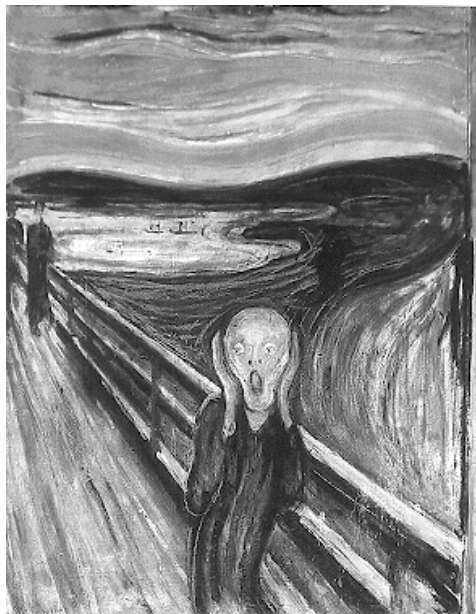
¹⁶ *Ibidem* p. 23.

duală, adică privește o singură unitate sufletească, el trebuie să se întâmple, fiindcă el este consecința inexorabilă a constituției substanțiale din care pornește [...]”¹⁷

În practica sa clinică, Sigmund Freud observă subiecți care repetă aceleași experiențe, nu neapărat benefice sau plăcute. Denumeste acest fenomen *compulsie la repetiție* [*Dincolo de principiul plăcerii, 1920*].

Considerații teoretice asupra unor factori cu rol predictiv în comportamentul decizional au fost aduse de *psihologia cognitivă*. Noțiuni precum *schema cognitivă* – bloc organizat de cunoștințe, ireductibil la componentele sale și *scenariul cognitiv* – structură de date/cunoștințe care descriu o secvență tipică de evenimente corespunzătoare unui anumit context¹⁸ au fost elaborate pe baza unor experimente care au demonstrat că majoritatea comportamentelor noastre de rutină sunt controlate de scenarii referitoare la modul în care ele trebuie executate.

Edvard Munch: *The Scream*¹⁹

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ M. Miclea, *Psihologie cognitivă*, Editura Polirom, 2003, p. 254

¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/The_Scream

Cel care s-a apropiat cel mai mult de ideea de destin, prin abordarea sa psihoterapeutică – *Analiza Tranzacțională* – a fost Eric Berne. În *Analiza Tranzacțională*, *Scenariul de viață* este un concept central. Este, de fapt, *Cartea Sorții* scrisă în primii ani de viață ai copilului.

Cum s-a ajuns la acest concept? Adepții analizei tranzacționale au observat că planurile formulate la vârstă adultă nu au deznoadă-mântul așteptat. „Orice ar fi crezut sau ar fi spus oamenii că fac cu viața lor, eu păreau mânați de o compulsiie lăuntrică de a obține o răsplată finală deseori diferită de ce scriau în autobiografie sau în curriculum vitae. Mulți dintre cei care afirmau că vor să facă bani ajungeau să-i piardă; unii care susțineau că sunt în căutarea iubirii găseau ură chiar și la cei pe care-i iubeau; părinții care declarau că au făcut tot pentru copii lor se trezeau cu ei dependenți de substanțe, infractori sau sinucigași; indivizi pioși care comit omucideri.”²⁰

Eric Berne consideră că forțele destinului uman sunt în număr de patru, toate de temut:

1. Programarea parentală „daimonică”, sprijinită de vocile lăuntrice, pe care cei din antichitate le numeau *Daimon*; 2. Programarea parentală constructivă, susținută de imboldul vieții numit pe vremuri *Physis*; 3. Forțele externe, numite și acum *Soartă*; 4. Aspirațiile independente, pentru care anticii nu aveau nume, acestea fiind privilegiul zeilor și regilor.²¹

Contribuția acestor forțe în propriii diferite duce la scenarii diferite.

Ca *unitatea elementară* a acțiunii sociale, Eric Berne identifică *tranzacția* – interacțiunea de tipul *stimul – răspuns* dintre două persoane aflate fiecare într-o stare specifică a eului. Tranzacția poate fi sub formă de cuvinte, de gesturi, priviri, contacte fizice etc. Seriile de tranzacții care se succed pot forma tipare stabile ce duc la structuri de nivel superior.

Scenariul de viață

Pentru Eric Berne, *scenariul de viață* este un plan de viață aflat în desfășurare, elaborat în copilăria mică, întărit de părinți, justificat de evenimentele ulterioare și care culminează printr-o alternativă aleasă. El este forța psihologică ce împinge persoana spre destinul ei, indiferent dacă ea se împotrivese sau afirmă că acționează în virtutea liberului arbitru.²²

²⁰ Eric Berne, *Ce spui după buna ziua?*, București, Editura Trei, 2006, p. 136

²¹ *Ibidem*, p. 84

²² *Ibidem*, p. 54.

Construirea scenariului de viață se face cu ajutorul unui instrumentar. Acesta ar putea fi definit ca mulțimea „instrumentelor” ce construiesc scenariul de viață al unui individ. Ca instrumente ale scenariului, adepții analizei tranzacționale au identificat²³:

- Ordinele (injecțiunile)/porunca: mesaje negative – interdicții – pe care persoana le-a perceput foarte devreme în copilăria sa. Acestea condiționează restul evoluției ei. Exemple: să nu acționezi, să nu ai legături/relații, să nu reușești, să nu exiști, să nu fi atașată, să nu fii de vârsta ta, să nu înțelegi;

- Prescripțiile: mesaje formulate în mod pozitiv care, corelate cu judecățile de valoare ale părinților, apar mai târziu în viața copilului. Exemple: fii perfect, grăbește-te, fă-mi plăcerea, fii puternic, muncește;

- Programele: constituie un răspuns la întrebarea „cum să fac pentru a satisface în același timp injecțiunile și prescripțiile?”

- Permisivitatea reprezintă principalul instrument terapeutic al analistului de scenarii, fiindcă ele îi oferă celui din afară, terapeutului, posibilitatea de a elibera pe pacient de ordinele și prescripțiile părinților.

- Decizia: după influențele timpurii, în care copilul află cum este, următorul pas în elaborarea scenariului constă în găsirea unui fir narativ cu final adecvat, un răspuns la întrebarea „ce se întâmplă unui om ca mine?” Răspunsul la această întrebare duce la alegerea scenariului de viață.

Poate fi schimbat destinul? – Perspectiva psihologică

Odată ce subiectul și-a creat un scenariu de viață, el caută personaje care să se potrivească cu rolurile din scenariul său. Motivația pentru acest comportament este dată de nevoia sa de a recupera sau spori „avantajele” experienței originare.

Prin Analiză Tranzacțională se ajunge la *analiza scenariilor*. Aceasta are ca obiectiv înlocuirea scenariului disfuncțional cu altul funcțional. Nu este important să se determine care din alternativele scenariului se aplică, pentru că, în cazul unui scenariu tragic nu este important dacă subiectul reușește sau eșuează în a-l duce la bun sfârșit.

Rămâne de văzut, din punctul de vedere al științei, măsura în care scenariile de viață pot fi schimbate. Atunci și *Cartea Sorții* ar

²³ A. Cardon, V. Lenhardt, P. Nicolas, *Analiza Tranzacțională*, Editura Codecs, București, 2002, p. 151.

putea fi rescrisă. Un studiu care să determine „distanța” dintre viața concretă a individului, așa cum este „impusă” de scenariul de viață, și un referențial de genul „stărilor de fapt imaginate” ar fi util în găsirea unor răspunsuri legate de puterea destinului asupra omului și a omului asupra destinului.

Considerații finale

În basmul românesc, ursirea nu este o predestinare absolută. „[...] acest act – mai mult de de comunicare a detaliilor destinului oferă adesea și alternativa menirii: *Voinicul cel cu cartea în mână născut* (Petre Ispirescu) urmează să fie răpit de duhurile rele la vârsta de 12 ani, iar „dacă va scăpa va ajunge împărat”; este clar că destinul cu variantele sale depinde mai puțin de liberul arbitru al persoanei sau chiar de soartă și mai mult de împrejurările obiective.”²⁴

La Rădulescu – Motru, în fiecare individ se ascunde legea sa individuală de realizare, adică destinul său „care se îmbină ca o verigă” în destinul colectivității din care face parte. Destinul nu se oprește la marginea vieții individuale, el poate trece în viața generațiilor viitoare ca *destinație* ce poate fi controlată de rațiune.

Din punctul de vedere al psihologiei științifice se conturează o schemă intermediară situată între forma mitică (a destinului) și supraschema filosofică. Această schemă intermediară constă din parte certă din structura obiectivă *de facto* a experienței psihice a individului și a individualităților (eventual colective) în lumea dată și în locul *destinului* „scris” mitic se configurează *destinația*.

Bibliografie

- [1] Berne, E., *Ce spui după buna ziua?*, București, Editura Trei, 2006.
- [2] Cardon, A., Lenhardt, V., Nicolas, P., *Analiza Tranzacțională*, București, Editura Codecs, 2002.
- [3] Georgescu, M., *Introducere în consilierea psihologică*, București, Editura Fundației România de Mâine, 2004.
- [4] Khun, N. A., *Legende și miturile Greciei antice*, București, Editura LIDER.
- [5] Marian, S. F., *Mitologie românească*, Editura PAIDEIA, 2000.
- [6] Miclea, M., *Psihologie cognitivă*, Editura POLIROM, 2003.
- [7] Morogan, E. M., *Mitologie nordică – Mituri și legende*, București, Editura Enciclopedică, 1990.
- [8] Mook, D., *Experimente celebre în psihologie*, București, Editura Trei, 2009.
- [9] Munch, M., *The Scream*, http://en.wikipedia.org/wiki/The_Scream [14.02.2013].
- [10] Kernbach, V., *Miturile esențiale*, Editura Lucman.

²⁴ V. Kernbach, *Universul mitic al românilor*, Editura LUCMAN, p. 215

- [11] Rădulescu – Motru, C. R., *Timp și Destin*, București, Fundația pentru literatură și artă «Regele Carol II», 1940.
- [12] Tudose, F., *Orizonturile psihologiei medicale*, București, Editura Infomedica, 2003.
- [13] Vulcănescu, R., *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987.